

Viering van het vreemde

Citation for published version (APA):

Jacobs, N. (2017). Viering van het vreemde. In *Ruimte voor een stad in balans: Essays over Rotterdam* (blz. 11-16). Gemeente Rotterdam.

Document status and date:

Gepubliceerd: 01/01/2017

Document Version:

Uitgevers PDF, ook bekend als Version of Record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.tue.nl/taverne

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

openaccess@tue.nl

providing details and we will investigate your claim.

ering

an Naomi Jacobs
Filosoof // PhD-student
Technische Universiteit Eindhoven

et

reemde

Een stad in balans is een stad waar bewoners zich betrokken voelen bij hun omgeving en waar het onbekende en het vreemde gevierd worden in plaats van gevreesd.

Leven in een stad is leven met vreemden. Als stadsbewoner ontkom je niet aan de voortdurende nabijheid van onbekenden. Op straat, bij de supermarkt of in de metro worden we omgeven door vreemden die zich samen met ons in de stad begeven. Samenleven met vreemden is volgens socioloog Zygmunt Bauman (1925-2017) dan ook de *modus vivendi* van stadsbewoners.

Maar die continue nabijheid van vreemden is dubbelzinnig. Een vreemde is namelijk per definitie onbekend, en het onbekende schrikt af én trekt aan. Het onbekende schrikt af omdat je niet weet wat je kunt verwachten; het onbekende is onvoorspelbaar en kan weleens bedreigend zijn. Tegelijkertijd is het onbekende ook aantrekkelijk; juist omdat iets of iemand onbekend is biedt dat allerlei mogelijkheden. De Deense filosoof Søren Kierkegaard (1813-1855) schreef een intrigerend boek over de dubbelzinnigheid van het onbekende, getiteld *Het begrip angst* (1844), waarin hij de betekenis van angst tot op het bot probeerde te doorgronden. Volgens Kierkegaard richt angst zich altijd op het niets. Daarmee bedoelde hij dat angst betrokken is op wat nog onbekend en oningevuld is. Angst ervaar je volgens hem voor het lege en onbepaalde, voor het nog oningevulde en onbekende. Enerzijds wekt dat onbekende schrik op omdat het weleens bedreigend zou kunnen zijn, anderzijds wekt het nieuwsgierigheid en voelen we ons aangetrokken tot wat of wie nog onbekend voor ons is.

Het onbekende wekt enerzijds schrik en anderzijds nieuwsgierigheid op

Precies die dubbelzinnigheid die uitgaat van het onbekende is terug te zien in onze omgang met vreemden in de stad. Bauman bedacht zelfs twee termen die verwijzen naar de ambiguïteit van het vreemde in de stad. Aan de ene kant is er het begrip *mixofilie*, dat staat voor de aantrekkingskracht, het plezier en de opwinding die uitgaat van het onbekende, en aan de andere kant is er *mixofobie*, dat staat voor de angst die het onbekende oproept. Voor een stad in balans is een evenwicht nodig tussen de uitersten *mixofobie* en *mixofilie*.

Wanneer *mixofobie* de overhand krijgt, raakt een stad namelijk uit balans en op den duur onleefbaar. De socioloog Richard Sennett (1943) stelt dat wanneer segregatie in een stad toeneemt en om-

gevingen uniformer en homogener worden, mensen (nog) minder in staat zijn om de realiteit van menselijke verschillen onder ogen te zien en het hoofd te bieden. Sociale homogeniteit en ruimtelijke segregatie in een stad verminderen verdraagzaamheid, met als gevolg dat het leven in de stad risicovoller en beangstigender gaat lijken,

wat de ervaring van *mixofobie* alleen maar versterkt.

Voor een stad in balans is een evenwicht nodig tussen mixofobie en mixofilie

Daarom is het belangrijk om *mixofilie* te stimuleren; om nieuwsgierigheid naar het onbekende aan te wakkeren en om de belofte van het onbekende te benadrukken, in plaats van haar dreiging.

Maar hoe kan een stad het beste *mixofilie* stimuleren? Daarvoor zijn volgens mij twee dingen essentieel: stadsbewoners moeten zich betrokken voelen bij hun omgeving en er moet ruimte zijn voor “horizonversmeltingen”. Een horizonversmelting vindt volgens filosoof Hans-Georg Gadamer (1900-2002) plaats wanneer in een ontmoeting de tijds- en plaatsgebondenheid van iemand samenvallen met de eveneens tijds- en plaatsgebonden horizon van een ander en beiden hun oorspronkelijke perspectieven (deels) opschorten voor een gedeeld perspectief. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer mensen met elkaar in gesprek gaan en elkaar daadwerkelijk proberen te begrijpen. Gesprekspartners kunnen aanvankelijk een heel ander standpunt innemen. Het gesprek begint daardoor met afstand, omdat de één er een ander perspectief op nahoudt dan de ander.

Dit verschil in perspectief is productief én nodig omdat het de gesprekspartners dwingt om zichzelf voortdurend te verduidelijken. Maar dit werkt alleen wanneer de gesprekspartners ook echt geïnteresseerd zijn in elkaars standpunten; betrokkenheid is even belangrijk als afstand. Als afstand ontbreekt *hoeft* er namelijk niets uitgelegd te worden en als betrokkenheid ontbreekt *kan* er niets uit-

Als je je openstelt voor andere standpunten, ontstaat er een nieuwe, gedeelde horizon

gelegd worden (Doorman en Pott 2014). Wanneer beide gesprekspartners zich nu openstellen voor elkaars verschillende standpunten en elkaar beginnen te begrijpen, ontstaat er een nieuwe horizon waar de twee eerder verschillende horizons van de gesprekspartners in worden opgenomen. In die nieuwe, gedeelde horizon wordt (in een ideale situatie) al dat anders onbekend, vreemd of afwijkend was gebleven

geïntegreerd. Met elkaar in gesprek gaan en elkaar uiteindelijk begrijpen omvat op deze manier altijd een proces van mediatie en dialoog tussen wat al bekend is (jouw eigen beginperspectief) en wat nog onbekend is (het beginperspectief van de ander). En uiteindelijk wordt zowel het bekende als het onbekende opgeheven, omdat zij in elkaar opgaan en tot iets nieuws verworden, net zoals de metalen tin en koper samen kunnen veranderen in een nieuw metaal: brons.

Bovenstaande beschrijving is een horizonversmelting in ideale vorm. Gesprekken tussen mensen met verschillende standpunten verlopen lang niet altijd op deze manier, veel vaker verlopen ze stroef en moeizaam. Toch zijn horizonversmeltingen waarbij wederzijdse betrokkenheid wordt getoond op allerlei manieren in de praktijk terug te zien. Belangrijk is om te realiseren dat een horizonversmelting kan ontstaan door middel van een gesprek, maar ook door andere gedeelde ervaringen.

Een praktisch voorbeeld van een initiatief dat de betrokkenheid van bewoners bij hun buurt stimuleert en ruimte schept voor horizonversmeltingen, is de stichting Freehouse, gevestigd in het Gemaal op Zuid in de Afrikaanderwijk in Rotterdam. In 2004 werd Freehouse opgericht door beeldend kunstenaar Jeanne van Heeswijk vanuit het idee om samen met lokale ondernemers de creatieve productie in de wijk aan te jagen en hun betrokkenheid met de wijk te vergroten. Van Heeswijks inspiratiebron was daarbij Jane Jacobs' *The Death and Life of Great American Cities* (1961). Hierin beschrijft Jacobs dat een stad pas creatief en levensvatbaar wordt wanneer die zijn geïmporteerde goederen vervangt door zelfgeproduceerde goederen – de zogenaamde eerste *creative feedback loop*. Geïnspireerd door die gedachte onderzocht Van Heeswijk wat de mensen in de Afrikaanderwijk eigenlijk nog zélf maken. Een van de eerste dingen die Freehouse in de buurt deed, was zich buigen over de Afrikaandermarkt die werd omgedoopt tot De Markt van Morgen. De markt is volgens Van Heeswijk namelijk bij uitstek de plek waar je voor het eerst “het andere” kan tegenkomen, voor het eerst het andere kan proeven en ruiken, en kennis kan nemen van de kwaliteiten die in de omgeving aanwezig zijn. Het uitgangspunt voor De Markt van Morgen vormde de klassieke agora uit de Griekse oudheid waar de markt als een echte ontmoetingsplek gold en waar zowel goederen als gedachten van eigenaar wisselden. Een jaar lang

Freehouse wil de creatieve productie en betrokkenheid in de Afrikaanderwijk aanjagen

organiseerde Freehouse “interventies” op en rondom de markt, zoals een theatrale *restyling* van een aantal marktkramen, met als doel een nieuwe vorm voor de markt te vinden en nieuwe betrokkenheid te genereren tussen de markt, de wijkbewoners en de openbare ruimte. Sinds De Markt van Morgen heeft Freehouse verschillende projecten opgezet en in 2013 is ook de Afrikaanderwijk Coöperatie opgericht met als doel de kracht van Rotterdam-Zuid zichtbaar te maken door te investeren in betrokken bewoners en ondernemers.

Een ander voorbeeld van een initiatief dat de betrokkenheid van Rotterdammers bij hun stad stimuleert, is Rotterdam Vakmanstad. Het doel van Rotterdam Vakmanstad is duurzaam vakmanschap in Rotterdam op de kaart zetten. Dit gebeurt onder andere door op basisscholen extra vakken aan te bieden: judo, tuinieren, koken en filosofie.

Alles staat met elkaar in verbinding Volgens Henk Oosterling, filosoof en oprichter van

Rotterdam Vakmanstad, vullen deze vakken elkaar goed aan: “Bij judo beweeg je, dus moet je koken. Eten moet je ergens vandaan halen, dus dat moet je verbouwen. Zo komt de techniek binnen, het omgaan met gereedschap en materialen. Als je daarop reflecteert, komt de filosofie om de hoek kijken” (Vers Beton, 2016). Oosterling wil dat leerlingen leren om relationeel en circulair te denken; alles staat immers met elkaar in verbinding. “Natuurlijk is het makkelijker om niet na te denken over de vraag waarom sperziebonen uit Afrika goedkoper zijn dan die hier uit het Westland of om niet stil te staan bij de vervuiling die de consumptie van vlees oplevert. Maar we kunnen het ons niet langer permitteren om te doen alsof we niet in netwerken verknoopt zijn: wat wij thuis doen, heeft effect op mensen aan de andere kant van de wereld en komt uiteindelijk weer bij ons terug”, aldus Oosterling onlangs in een interview met Trouw (2016). We moeten daarom leren denken in netwerken en *feedbackloops*, en dat begint bij educatie op de basisschool.

Wat duidelijk naar voren komt uit de projecten van Freehouse en Rotterdam Vakmanstad is allereerst dat onderlinge betrokkenheid van diverse bewoners in een stad als Rotterdam versterkt kan worden door in te grijpen in concrete levenspatronen van bewoners; in de sociale, culturele en economische structuren in een wijk of in het lesprogramma op scholen. Wanneer zulke ingrepen in eerste instantie praktisch en simpel zijn, kunnen ze uiteindelijk een abstracter doel bewerkstelligen: meer betrokkenheid bij het openbare leven in de stad.

Bovendien maken beide projecten duidelijk dat samenleven in een stad als Rotterdam ook betekent het samen sterk maken van de stad. Betrokkenheid van stadsbewoners bij de openbare ruimte én elkaar wordt versterkt wanneer samenwerkingsverbanden tussen bewoners en lokale ondernemers worden gestimuleerd en wanneer bewoners medezeggenschap krijgen over hun omgeving.

De belangrijkste rode draad in dit geheel is dat bestuurders en bewoners niet direct een bedreiging zien in alles wat ze niet al kennen. Maar dat ze zich in plaats daarvan met een nieuwsgierige blik in de stad begeven, niet gehinderd door vooraf ingebeelde angsten. Een stad in balans is namelijk een stad waar bewoners gestimuleerd worden om zich betrokken te voelen bij hun omgeving en waar het onbekende en het vreemde gevierd worden in plaats van gevreesd.

LITERATUUR

Bauman, Z. (2012) *Vloeibare Tijden*. Zoetermeer: Uitgeverij Klement.

Bertina, D. (2010) 'Noem mij maar portretschilder/Jeanne van Heeswijk, kunstenaar'. <http://danielbertina.nl/2010/05/noem-mij-maar-portretschilder-jeanne-van-heeswijk-kunstenaar/>

Doorman, M. en H. Pott (2014). *Filosofen van de tijd*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Jacobs, N. (2015) 'Mixofobie en de Stad'. <https://ruimtevolk.nl/2015/06/04/mixofobie-en-de-stad/>

Kierkegaard, S. (1844) *Het begrip angst*. Eindhoven: Uitgeverij Damon. (2009).

Trouw (2016) 'Benader elke dag met de houding van een beginner'. <https://www.trouw.nl/home/-benader-elke-dag-met-de-houding-van-een-beginner--a544ba89/>

Vers beton (2016) 'Henk Oosterling leert kinderen judoën en koken op school want leren doe je met je lichaam'. <https://versbeton.nl/2016/11/henk-oosterling-leert-kinderen-judoen-en-koken-op-school-want-leren-doe-je-met-je-lichaam/>